

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้ ได้ประมวลแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย ดังนี้

1. แนวคิดการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ
2. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
3. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

ประเทศสหรัฐอเมริกา ถือเป็นประเทศแรกในโลกที่มีการอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติสวยงาม และจัดสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบของอุทยานแห่งชาติ โดยในปี พ.ศ. 2415 ได้ออกกฎหมายจัดตั้ง Yellowstone National Park เป็นอุทยานแห่งชาติแรกของโลก และได้วางบรรทัดฐานสำหรับการพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับเป็นอุทยานแห่งชาติไว้ว่า “อุทยานแห่งชาติควรมีพื้นที่กว้างใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้นภายในพื้นที่ต้องมีลักษณะพิเศษหลายประการ เช่น เป็นสถานที่ซึ่งมีทิวทัศน์งดงามหาที่อื่นเสมอเหมือนมิได้ เป็นสถานที่สำหรับการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เป็นห้องทดลองขนาดใหญ่ที่ได้รับการรักษาไว้ตลอดกาลสำหรับการค้นคว้าหาความรู้อันไม่มีขอบเขตและไม่มีที่สิ้นสุด” (ช่อ พงศ์รุ่งทรัพย์ และ พินา พิทยขจรภู, 2532)

สำหรับประเทศไทยมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พุทธศักราช 2504 เพื่อใช้สำหรับบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ โดยระบุว่า “อุทยานแห่งชาติ หมายถึง ที่ดิน ซึ่งรวมความถึงพื้นที่ดินทั่วไป ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเล ที่ได้รับการกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติ... ลักษณะที่ติดดังกล่าวเป็นที่ที่มีสภาพธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจ และมีได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใด ซึ่งมีไว้ทบวงการเมือง ทั้งนี้การกำหนดดังกล่าวก็เพื่อให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมเพื่อสงวนไว้เป็นแหล่งการศึกษา และความรื่นรมย์ของประชาชนสืบไป” (ครองสิน บุญบุตร, 2536)

สวนอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงต่องานบริหารอุทยานแห่งชาติให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ได้กำหนดความหมายของอุทยานแห่งชาติ เพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติไว้ว่า "อุทยานแห่งชาติคือพื้นที่ที่สงวนไว้เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้และสัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ธรรมชาติที่สวยงามอันเป็นที่ติดตราตรึงใจแก่ผู้พบเห็นให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม มิให้ถูกทำลายและเปลี่ยนแปลงไป และถูกใช้ไปในทางที่ผิด เพื่อรักษาสมบัติธรรมชาติไว้ให้อนุชนรุ่นหลังๆ ได้ชม ได้ศึกษาค้นคว้าธรรมชาติ นั้นๆ ต่อไป" (คณะวนศาสตร์, 2530) ใกล้เคียงกับแนวคิดของ เสรี เวชชบุษกร และ คณะ (2538) ที่กล่าวว่า "อุทยานแห่งชาติ หมายถึง พื้นที่ซึ่งรัฐบาลเห็นว่ามีความเหมาะสมเป็นที่น่าสนใจสมควรสงวนไว้เป็นพิเศษ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติให้คงสภาพเดิมถาวรตลอดไป เพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อศึกษาค้นคว้าหาความรู้" สอดคล้องกับ ณรงค์ มหรรณพ (2536) ที่กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติในประเทศไทยว่ามีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ วัตถุประสงค์ประการแรกต้องการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติของพื้นที่ให้คงอยู่อย่างธรรมชาติมิให้ถูกรบกวนโดยมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญๆ เช่น สัตว์ป่า พืชพรรณ และลักษณะธรรมชาติที่สวยงามเป็นพิเศษ รวมทั้งแหล่งอนุรักษ์พันธุกรรมที่สำคัญ

2. เพื่อการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติมีทิวทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม เหมาะสำหรับการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความสุขทั้งกายและจิตใจแก่ผู้เข้าไปเที่ยวชม รวมทั้งอาจจะช่วยผ่อนคลายความเครียดจากการปฏิบัติงานประจำ

3. เพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย พื้นที่อุทยานแห่งชาติสามารถจัดเป็นห้องทดลองทางธรรมชาติกลางแจ้งที่สามารถค้นคว้าวิจัยไม่มีที่สิ้นสุด เหมาะเป็นที่ศึกษาของนักศึกษา นักวิทยาศาสตร์ และประชาชนโดยทั่วไป

พร้อมกันนี้ ได้กล่าวถึงการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติว่าเป็นการดำเนินการอย่างมีระบบ ขั้นตอน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการจัดการทรัพยากร การใช้ประโยชน์พื้นที่ และการพัฒนาสิ่งต่างๆ ที่จะสนับสนุนการจัดการอุทยานแห่งชาติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ ในการจัดทำแผนจะต้องคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ การรักษาสภาพธรรมชาติ โดยแผนการจัดการจะเป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยให้ความเข้าใจและให้ได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐรู้จักบทบาทของตนเองในการจัดการอุทยานแห่งชาติ สอดคล้องกับดรชณี

เอมพันธ์ และ สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต (2539) ที่กล่าวว่า การจัดการอุทยานแห่งชาติมีหลักการจัดการที่ยึดปรัชญาของการอนุรักษ์ไว้ซึ่งธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นองค์ประกอบหลักของพื้นที่ให้คงอยู่อย่างไม่เสื่อมสลาย และสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์แก่สาธารณชนในเรื่องต่างๆ เช่น นันทนาการและการท่องเที่ยว การศึกษาวิจัย และการพัฒนาชนบทได้ตลอดไป และได้กล่าวถึงการวางแผนจัดการและอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติว่า มาตรการหรือกิจกรรมเบื้องต้นของการดำเนินงานเกี่ยวกับอุทยานแห่งชาติ ไม่ว่าจะขนาดเล็กหรือใหญ่จำเป็นต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบ เพื่อที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการและพัฒนาสิ่งต่างๆ อย่างมีระบบ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงศักยภาพและข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ รวมทั้งรูปแบบการใช้ประโยชน์และความต้องการของประเทศโดยส่วนรวม ซึ่งสาระสำคัญในแผนการจัดการและอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติมีดังนี้

1. การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ในแผนการจัดการจะต้องมีเนื้อหาครอบคลุมไปถึง การป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งยุทธวิธีดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว ตลอดจนการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น เช่น การพังทลายของดินตามไหล่เขา การบุกรุกแผ้วถางป่า การลักลอบล่าสัตว์ป่า การขอมแซมทรัพยากรที่เสื่อมโทรม ตลอดจนปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากผู้ใช้ประโยชน์ และจากพฤติกรรมทำลายของนักนันทนาการในรูปแบบต่างๆ เป็นต้น

2. นันทนาการและสื่อความหมาย ในแผนการจัดการจะต้องมีเนื้อหาครอบคลุมไปถึง การจัดการเกี่ยวกับนันทนาการและโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติในพื้นที่ ซึ่งจะต้องระบุถึงแหล่งท่องเที่ยวและวิธีการในการบำรุงรักษาพื้นที่ไม่ให้เสื่อมโทรม ตลอดจนควบคุมไม่ให้เกิดการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อนิเวศป่าไม้และสัตว์ป่า ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องระบุตัวโปรแกรมสื่อความหมายที่ควรจะทำและให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้ได้รับความรู้ความเข้าใจและความเพลิดเพลิน ทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์อีกด้วย

3. การบำรุงรักษาและฟื้นฟูทรัพยากร เมื่อมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาใช้ประโยชน์อุทยานแห่งชาติ ผลที่ตามมาคือการชำรุดทรุดโทรมของทรัพยากรต่างๆ ที่สร้างขึ้น โดยคำนึงถึงบุคลากรและงบประมาณที่เหมาะสม นอกจากนี้จะต้องระบุถึงผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ของนักนันทนาการและแนวทางในการบำรุงรักษา หรือฟื้นฟูให้กลับสู่สภาพเดิมด้วย

4. การอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติและการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากอุทยานแห่งชาติไม่ได้ตั้งอยู่โดดเดี่ยว แต่แวดล้อมด้วยชุมชนต่างๆ ทั้งที่อยู่โดยรอบอุทยานแห่งชาติ

และภายในเขตอุทยานแห่งชาติเอง ตลอดจนหน่วยงานในพื้นที่ที่มีผลโดยตรงต่อการดำเนินงานด้านการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีแนวทางในการประสานประโยชน์และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานดังกล่าวและประชาชนท้องถิ่น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือทำอย่างไรจึงจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งวิธีการดำเนินการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติให้อื้ออำนวยประโยชน์และพัฒนาเศรษฐกิจ ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านท้องถิ่นให้ดีขึ้น เพื่อประชาชนท้องถิ่นจะได้เห็นประโยชน์ของการมีอุทยานแห่งชาติและช่วยกันอนุรักษ์ไว้

5. การจัดการด้านบริหารและบุคลากร สาระสำคัญของแผนงานย่อยนี้ก็เพื่อวางแนวทางในการกำหนดบุคลากรตลอดจนหน้าที่ความรับผิดชอบ ภารกิจ สิ่งก่อสร้างต่างๆ และงบประมาณในการดำเนินงานด้านการจัดการอุทยานแห่งชาติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. กำหนดความสำคัญก่อนหลัง เนื่องจากการดำเนินงานหรือกิจกรรมการจัดการพื้นที่นั้นหนาแน่นครอบคลุมถึงสิ่งต่างๆ มากมาย ดังนั้น แผนงานที่จัดทำขึ้นจะต้องมีการกำหนดความจำเป็นก่อนหลังว่ามีกิจกรรมใดบ้างที่สำคัญมาก ก็ควรดำเนินการก่อนและอะไรบ้างที่สำคัญรองลงมา ก็ควรดำเนินการภายหลังตามลำดับ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับงบประมาณและกำลังคน ซึ่งโดยปกติจะมีอยู่อย่างจำกัด

สำหรับเรื่องการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ มนัส สุวรรณ (2538) ได้กล่าวถึงการวางแผนว่า การพัฒนาอุทยานแห่งชาติให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่จำเป็นต้องมีการวางแผนและดำเนินการพัฒนาอย่างรอบคอบ คุณค่าและคุณประโยชน์ของอุทยานแห่งชาติต่อความมั่นคงเชิงนิเวศวิทยาของพื้นที่โดยเฉพาะและต่อมนุษย์โดยทั่วไปเป็นสิ่งที่ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องต้องพิจารณาและให้ความสำคัญมากกว่าผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากกระบวนการพัฒนา ซึ่งการวางแผนพัฒนาอุทยานแห่งชาติและการวางแผนพัฒนาแหล่งนันทนาการในพื้นที่ควรกระทำควบคู่กันและให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้มีการกระจายของกิจกรรมนันทนาการในหลายๆ ประเภท และหลีกเลี่ยงการรวมหรือเลือกใช้บริการนันทนาการเพียงอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งทำให้มีจำนวนผู้ใช้บริการ ณ บริเวณนั้นมากเกินไปจนขีดความสามารถที่จะรองรับได้ของพื้นที่

นอกจากนี้ การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ มีความจำเป็นต้องมีการแบ่งเขตการจัดการ ส่วนอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ ได้กำหนดเขตการจัดการไว้เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงาน และเป็นแนวทางให้อุทยานแห่งชาติทุกแห่งนำไปประยุกต์ใช้ในการจำแนกเขตการจัดการพื้นที่ ซึ่งชื่อ พงศ์รุ่งทรัพย์ และพิชา พิทยขจรวุธ (อ้างแล้ว) ได้รวบรวมไว้ในนโยบายการบริหารอุทยานแห่งชาติ จำแนกเขตอุทยานแห่งชาติ ออกเป็น 6 เขต คือ

1. เขตบริการ หมายถึง เขตที่แบ่งไว้เพื่อประโยชน์ในการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมอุทยานแห่งชาติและเพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติงานและการพักอาศัยของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เป็นเขตที่มีการใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวอย่างหนาแน่น โดยทั่วไปเขตนี้ควรอยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมหลัก เพื่อความสะดวกแก่การคมนาคมติดต่อในพื้นที่และแก่การเข้าถึงจากพื้นที่อื่นๆ

2. เขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ หมายถึง เขตที่มีทรัพยากรธรรมชาติเหมาะสมแก่ประโยชน์ในการท่องเที่ยวพักผ่อนและศึกษาหาความรู้ ในขณะที่เดียวกันเป็นทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่บริเวณกว้างและอยู่ใกล้เคียงกัน การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวจะกระทำเมื่อมีความจำเป็นจริงๆ เท่านั้น เพื่อมิให้สภาพธรรมชาติในพื้นที่ต้องถูกเปลี่ยนแปลงไปจนเสียสมดุลธรรมชาติ

3. เขตสงวนสภาพธรรมชาติ หมายถึง พื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่เด่นสมบูรณ์ควรแก่การรักษาไว้ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติตลอดไป หากจะให้มีการใช้พื้นที่ก็ต้องเป็นเฉพาะกรณีเท่านั้น จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติชนิดใดๆ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่การท่องเที่ยวเยี่ยมชมพื้นที่ในเขตนี้เป็นอันต้องห้าม การเข้าไปพักผ่อนในบริเวณนี้จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ และต้องหลีกเลี่ยงการใช้พื้นที่ซ้ำซาก เนื่องจากเพื่อป้องกันมิให้ทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นได้รับความเสียหายมากเกินไป จนยากที่จะฟื้นฟูให้กลับคืนดังเดิมได้โดยเร็ว

4. เขตหวงห้าม หมายถึง เขตที่มีทรัพยากรธรรมชาติอันเปราะบางและ/หรือทรงความสำคัญสูงมากควรแก่การรักษาไว้ หากถูกทำลายจะสูญเสียไปได้โดยง่ายหรือทำให้กลับฟื้นคืนดังเดิมไม่ได้หรือได้โดยยาก เขตนี้จะได้แก่บริเวณที่สังคมพืชที่หาได้ยาก บริเวณที่มีพันธุ์สัตว์ชนิดที่ใกล้จะสูญพันธุ์ หรือที่มีเพียงแห่งเดียวในพื้นที่ หรือบริเวณที่มีปรากฏการณ์ธรรมชาติที่แปลกประหลาดและง่ายแก่การถูกทำลาย ในเขตนี้ห้ามการพัฒนาสิ่งก่อสร้างหรือสิ่งอำนวยความสะดวกใดๆ โดยเด็ดขาด การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ต้องกระทำด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างสูง

5. เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ หมายถึง เขตซึ่งเคยมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญควรแก่การรักษาไว้ให้คงอยู่ แต่ในปัจจุบันได้สูญหายหรือเสื่อมโทรมไปโดยยังปรากฏร่องรอยให้เห็น หรือยังสามารถฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพดังเดิมได้

6. เขตกิจกรรมพิเศษ หมายถึง เขตที่มีกิจกรรมอื่นๆ โดยหน่วยงานราชการหรือเอกชนที่มิใช่เป็นกิจกรรมของอุทยานแห่งชาติ กิจกรรมที่ปรากฏในเขตนี้โดยส่วนใหญ่ขัดแย้งกับการจัดการอุทยานแห่งชาติอย่างมาก และอยู่นอกเหนืออำนาจการควบคุมของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ หากมิได้มีการควบคุมย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติ และทำให้

อุทยานแห่งชาตินั้นเสื่อมโทรมเสียหายไปได้ จึงจำเป็นต้องกำหนดเขตนี้ขึ้นเพื่อจำกัดการใช้ประโยชน์ที่ขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของอุทยานแห่งชาตินั้นมิให้ลุกลามมากยิ่งขึ้น และเพื่อหาวิธีการในการควบคุมให้เกิดความสอดคล้องกับกิจกรรมของอุทยานแห่งชาติต่อไปในอนาคต

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ คือการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้และสัตว์ป่าในพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นแหล่งสงวนและคุ้มครองสภาพแวดล้อมในรูปของอุทยานแห่งชาติ เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านการศึกษาหาความรู้ และการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจตามธรรมชาติ

2.2 แนวคิดการพัฒนากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงทิศทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในช่วง ปี พ.ศ. 2523 โดยมีการนำเสนอทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยว ในรูปแบบต่างๆ เช่น soft, green, sustainable และ ecotourism และเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แนวความคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงได้รับความนิยมและแพร่หลายค่อนข้างมาก

เมื่อปี พ.ศ. 2533 การประชุม Globe 90' Conference ที่เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า "เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาไว้ให้อนุชนรุ่นต่อไป การพัฒนากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงมีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรีย์ภาพ พร้อมกับรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและขนบการทางระบบนิเวศวิทยาได้" (ศรีพร สมบุญธรรม, 2536)

ปี พ.ศ. 2535 ที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและพัฒนา (Earth Summit Conference) ณ ประเทศบราซิล ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า "การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่ หรือกลุ่มเล็ก ทั้งในเมืองและชนบท" (สร้อยดี อาสาสรรพกิจ, 2542)

สำหรับประเทศไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ้างในบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า หมายถึง การท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดบริการอื่นๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดย

1. ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขนบการท่องเที่ยว

2. ต้องตระหนักดีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ชนบทธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว

3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

4. ต้องชี้ นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้น ภาวเดช พัทธวิเชียร (2539) ได้กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ต้องมีการบูรณาการใน 3 องค์ประกอบหลัก คือ แหล่งท่องเที่ยว การบริการทางการท่องเที่ยว และการตลาด แต่ละองค์ประกอบจะต้องมีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกัน เชื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวจะเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอย่างมากที่จะทำให้การท่องเที่ยวพัฒนาไปอย่างยั่งยืน กล่าวคือ ในการท่องเที่ยว นั้น จะต้องพยายามให้เกิด "ความรู้" และ "รับผิดชอบ" วิธีการที่จะก่อให้เกิดทั้งความรู้และรับผิดชอบต่อจะต้องดำเนินการผ่านระบบการศึกษา ผ่านเยาวชน

สมชาย สนั่นเมือง (2541) กล่าวว่า ปัจจัยหลักสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนจะต้องมีกระบวนการและองค์ประกอบหลักที่สำคัญประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยว การบริการทางการท่องเที่ยว และการตลาด

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (อ้างแล้ว) กล่าวว่า "การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่สามารถรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย ธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้ผลกำไรอย่างเป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมอเพียงพอ แต่มีผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดหรือไม่มีเลยอย่างยืนยาว และมีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างดีเยี่ยม" ซึ่งการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท ทั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม

2. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม

5. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

6. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการป้องกันและสงวนโอกาสต่างๆ ไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกับคนในปัจจุบัน

2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่มุ่งให้เกิดจิตสำนึกความตระหนัก และมีส่วนร่วมในการดูแลระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว มีผู้กำหนดความหมายไว้มากมาย แนวคิดที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับคือ

Hector Ceballos – Lascurain (1990) แห่งสหภาพว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources หรือ IUCN) เป็นบุคคลแรก ที่ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า รวมทั้งลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น” (ณรงค์เดช นวลมีชื่อ, 2540)

Elizabeth Boo (1991) ผู้คลุกคลีกับงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในละตินอเมริกาและหมู่เกาะแคริบเบียน ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์อันเนื่องมาจากมีรายได้สำหรับการดูแลพื้นที่ การสร้างงานให้กับชุมชนท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม” (กิตติวัฒน์ รัตนดิลล ก ณ ภูเก็ต, 2541)

สำหรับประเทศไทยแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เริ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2530 ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2538- 2539 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบในการกำหนดทิศทางการปฏิบัติงาน และกำหนดความหมายว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, มปป.)

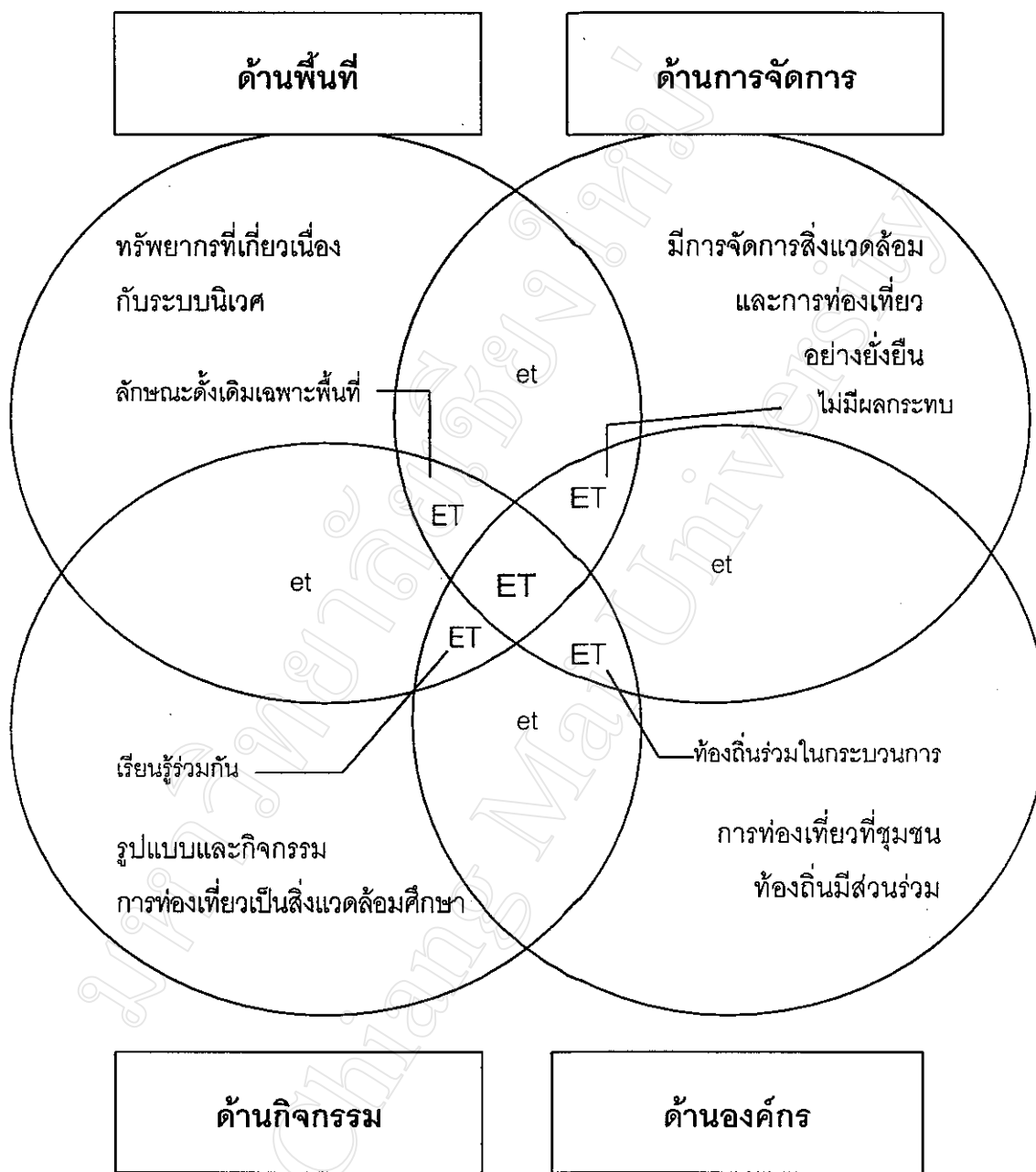
ปี พ.ศ. 2539 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ว่าจ้างให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยทำการศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น การศึกษาครั้งนี้ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า คือ “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” และได้กำหนดขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก (Key Elements) 4 ด้านที่ประกอบด้วยพื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการ กิจกรรมและกระบวนการ ตลอดจนการมีส่วนร่วม กล่าวคือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี่เริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

แผนภูมิที่ 2 หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา : รายงานขั้นสุดท้าย การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) 2542

ข้อกำหนดที่ชัดเจนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ขององค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบครบสมบูรณ์ดังกล่าวแล้ว จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลง จนอาจต้องจัดการส่งเสริมหรือทำให้การท่องเที่ยวนั้นเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ ต่อไป

นอกจากนี้ มีนักวิชาการ ผู้รู้ และผู้ปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวหลายท่านได้นำเสนอแนวคิดด้านการท่องเที่ยว เช่น

ยวดี นีรัตน์ตระกูล (2538) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องใช้ทุนธรรมชาติอย่างมีธรรมาภิบาล และให้มีความมั่นคง ยั่งยืน และในท้ายที่สุดจะต้องคืนทุนต่อสังคม ในที่นี้หมายถึงการให้ท้องถิ่นได้มีโอกาสตั้งแต่เริ่มรับรู้ ตัดสินใจมีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์เหล่านี้ถือเป็นกระบวนการที่สมบูรณ์ พิจารณาทั้งในเรื่องทุนทางธรรมชาติ และทุนทางสังคมซึ่งส่งผลต่อทุนทางเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ได้”

รณกร ตีรกานนท์ (2541) กล่าวว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่แฝงด้วยกระบวนการเรียนรู้ หรือสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว โดยที่นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข เพื่อหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบที่อาจเกิดจากการท่องเที่ยว และเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการ”

ศรีพร สมบุญธรรม (2536) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม อีกทั้งเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน” ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ

1. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีจุดสนใจหลักอยู่ที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและ/หรือวัฒนธรรมที่ยังคงความดั้งเดิมและบริสุทธิ์ ห่างไกลจากความเจริญแบบสังคมเมือง
2. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและสัตว์ป่า
3. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้มีความสมดุลกับความความสามารถในการรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่
4. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้คนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยมีการให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องและให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นและสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบต่อ

ต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน"

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผู้รู้หลายท่านได้กล่าวมาสามารถสรุปไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การเดินทางไปในพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรม มีการให้ความรู้ การสร้างจิตสำนึกและความตระหนักให้กับนักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีการจัดการอย่างยั่งยืนและมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

2.4 นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ต้องมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ้างในสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542) ได้กำหนดนโยบายหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อใช้เป็นแม่แบบให้แก่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ดังนี้

2.4.1 นโยบายหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องมีการควบคุมดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมแท้ไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรืองดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกรบกวน และฟื้นตัวได้ยาก

2. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม และการปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ พึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยรวม

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกันมากกว่าการมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และการมีรายได้เพียงอย่างเดียว

4. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริหาร การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

5. ให้ความสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นความจำเป็นอันดับต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่างๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดวิธีการจัดการที่เหมาะสม

6. นำแผนการพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่างๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

7. สนับสนุนการศึกษา วิจัย และประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

8. มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ตักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

9. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ (Code of Conduct) แก่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งแนวตั้งและแนวนอน โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับ

2.4.2 นโยบายด้านต่างๆ ในการจัดการเชิงนิเวศ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการจัดการที่ประสานการจัดการในด้านต่างๆ ภายใต้หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและองค์ประกอบในเชิงระบบของการท่องเที่ยวซึ่งกระบวนการจัดการจะต้องมีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดและชัดเจนระหว่างองค์ประกอบต่างๆ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดนโยบายและกลยุทธ์การจัดการที่มีประสิทธิภาพในด้านต่างๆ 6 ด้าน ดังนี้

1. นโยบายด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
  - 1) กำหนดกรอบการพัฒนากการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยมีมาตรฐานที่ชัดเจน ให้ยกเลิกการท่องเที่ยวในพื้นที่เปราะบาง สนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีศักยภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในเขตอนุรักษ์
  - 2) สนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศนอกเขตอนุรักษ์ ในเขตพื้นที่พุ่มธรรมชาติ พื้นที่เอกชน และเขตชุมชน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 3) วางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามขอบเขตของขีดความสามารถที่รองรับได้
  - 4) สนับสนุนการพัฒนากลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และโครงข่ายการท่องเที่ยวในท้องถิ่นระดับกลุ่มพื้นที่ให้มีความเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน
  - 5) สนับสนุนการจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการเดินทาง เพื่อใช้ในการจัดการ ควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวให้สมดุลกับความสามารถในการรองรับได้ของแต่ละพื้นที่

6) กำหนดมาตรการการป้องกันและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่
ห้องเที่ยวเชิงนิเวศที่เข้มงวดมากขึ้น

7) สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการควบคุมคุณภาพ
ตรวจสอบ และการจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ห้องเที่ยว

8) สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรในการวางแผนและ
จัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งห้องเที่ยวเชิงนิเวศ

2. นโยบายด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก

1) จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ในพื้นที่ห้องเที่ยว โดยให้เป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน ที่ถือเอาการปฏิบัติในสนามเป็นบทเรียน
ของการศึกษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลกระทบของกิจกรรมที่มีต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

2) จัดให้มีการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรในระบบโรงเรียน และสถาบันการศึกษาวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

3) สนับสนุนสื่อมวลชนและสื่อข้อมูลข่าวสารอื่นๆ ที่ส่งเสริมการศึกษา
ธรรมชาติและวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4) สนับสนุนงบประมาณในการจัดสื่อความหมายธรรมชาติที่มีคุณภาพใน
แหล่งห้องเที่ยวต่างๆ

5) ให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนในพื้นที่มาสื่อความกับ
นักท่องเที่ยว รวมทั้งสนับสนุนให้ประชาชนเป็นมัคคุเทศก์เฉพาะหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

6) ขยายการให้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่บุคลากรที่
เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

3. นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น

1) พัฒนาแบบแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนรวมถึง
การมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น เอกชน และประชาชนทั่วไปในด้านการลงทุน การผลิตสินค้าและ
บริการ

2) สนับสนุนการจัดตั้งข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศ ในรูปขององค์กรหรือคณะกรรมการระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น โดยมีเครือข่าย
ครอบคลุมผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนและทุกระดับ

3) เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และ
ติดตามประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4) ส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนที่ดูแลด้านสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล

5) แก้ไข ปรับปรุง และพัฒนากฎหมายและระบบงบประมาณของภาครัฐให้สามารถส่งเสริมและเอื้ออำนวยให้ชุมชนมีโอกาสในการควบคุม กำกับ ดูแล และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

6) เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และการมีจิตสำนึกในด้านการจัดการพัฒนาการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว การอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้น

7) สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพในด้านการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีอิสระ และสามารถจัดเก็บรายได้เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง

8) สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาทางสังคมให้มีโอกาสในการเข้าช่วยเหลือและยกระดับการมีส่วนร่วม ตลอดจนการจัดตั้งองค์กรชุมชนและองค์กรจัดการธุรกิจของประชาชนอย่างสร้างสรรค์

4. นโยบายด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว

1) กำกับส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพทรัพยากรและขีดความสามารถในการจัดการรองรับการท่องเที่ยว ละเว้นหรือชลอการส่งเสริมตลาดในพื้นที่ที่ยังไม่มีความพร้อม ง่ายต่อการถูกกระทบกระเทือนจากการท่องเที่ยว

2) สนับสนุนการตลาดในรูปแบบที่ประสานการท่องเที่ยวเป็นเครือข่ายที่เหมาะสม ทั้งที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตลอดโปรแกรม และแบบผสมผสานกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ

3) ส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาและกิจกรรมเชิงนิเวศสำหรับกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยเน้นในกลุ่มเยาวชน กลุ่มแรงงาน และเกษตรกรเป็นพิเศษ ทั้งนี้รวมถึงการจัดการศึกษาและกิจกรรมตอบสนองตลาดต่างประเทศด้วย

4) ส่งเสริมการบริการนำเที่ยวเชิงนิเวศให้พัฒนาการบริการที่มีคุณภาพ มุ่งเน้นการให้การศึกษ การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการมีส่วนร่วมอย่างเป็นธรรมกับชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการใช้มาตรการในการแก้ไขปัญหาและ

อุปสรรคของการบริการอย่างเต็มที่

5) กำหนดเกณฑ์มาตรฐานการบริการนำเที่ยว มาตรฐานการปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในลักษณะที่มีความเข้มงวดมากเป็นพิเศษ ภายใต้การจัดให้มีความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวในระดับที่เหมาะสม

6) ส่งเสริมการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ และให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้ขอบเขตการพัฒนา โดยการใช้สื่อที่หลากหลาย และมีการพัฒนาให้ไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภูมิภาค

5. นโยบายด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการการท่องเที่ยว

1) จัดระบบการเดินทางเชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยวให้มีความสะดวกตามควร ให้เหมาะสมกับพื้นที่และกิจกรรม โดยเน้นด้านความปลอดภัยเป็นหลัก

2) สนับสนุนให้มีการใช้พลังงานอย่างประหยัด เหมาะสมตามความจำเป็นและตามขนาดพื้นที่ท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สนับสนุนการใช้พลังงานทดแทน ลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่หมดเปลืองในกิจกรรมการท่องเที่ยว

3) สนับสนุนระบบการสื่อสารโทรคมนาคม สร้างโครงข่ายที่ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกระจายตัวครอบคลุมพื้นที่ท่องเที่ยวและโครงข่ายการมีส่วนร่วมทุกระดับ เพื่อการติดต่อสื่อสาร การควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยว และการบรรเทาสาธารณภัยในยามฉุกเฉิน

4) สนับสนุนให้การบริการการท่องเที่ยวดำเนินการโดยภาคเอกชน หรือองค์กร หรือ ประชาชน ภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยองค์กรของรัฐเป็นฝ่ายสนับสนุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และการกำหนดพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวรองรับ ทั้งนี้ให้มีกรอบการพัฒนาด้านการบริการที่มีขนาด รูปแบบ และคุณภาพการบริการ ตามแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5) การจัดการบริการของรัฐในพื้นที่จำเป็นจะต้องมีขนาดและการบริการที่พอเหมาะ โดยมุ่งเน้นการช่วยเหลือและเรียนรู้ด้วยตนเองของนักท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับรูปแบบและกิจกรรมของการท่องเที่ยวนั้น ๆ การจัดบริการต้องไม่เป็นการแสวงกำไร หรือแข่งขันกับภาคเอกชน แต่ควรให้มีเป็นรายได้เสริมสำหรับการฟื้นฟูและรักษาทรัพยากร

6) การจัดการบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้คำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น การเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมและการกระจายรายได้แก่ชุมชนและประชาชนท้องถิ่น

7) กำหนดมาตรฐานและมาตรการในการควบคุมและส่งเสริมการบริการ

และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการสร้างมาตรฐานการจูงใจการให้การรับรองมาตรฐาน การบริการและการให้รางวัล เป็นต้น

6. นโยบายด้านการส่งเสริมการลงทุน

- 1) สนับสนุนการลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน อยู่ภายในกฎเกณฑ์ที่กำหนด เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนสามารถพัฒนากระบวนการบริการที่มีคุณภาพ โดยใช้มาตรการทางภาษี การสร้างสิ่งจูงใจอื่น ๆ การตอบแทนในรูปแบบของรางวัล เป็นต้น
- 2) สนับสนุนการลงทุนของชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ในการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการให้ยืมหรือให้กู้ดอกเบี้ยต่ำจากสถาบันการเงินของรัฐ
- 3) ส่งเสริมให้องค์กรธุรกิจเอกชนสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศขององค์กรประชาชน
- 4) สนับสนุนด้านงบประมาณ และสิทธิประโยชน์แก่องค์กรพัฒนาเอกชน ในการร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และสนับสนุนการพัฒนาของประชาชนท้องถิ่น
- 5) ส่งเสริมการลงทุนผลิตสินค้า อุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ในการจัด กิจกรรมเชิงนิเวศ การจัดการบริการ และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวขึ้นภายใน ประเทศ หรือลดต้นทุนการนำเข้าสินค้าที่จำเป็นจากต่างประเทศ

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่าหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 10 ประการ และ นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 6 ด้าน ที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดทำขึ้น หากแหล่งท่องเที่ยว ต่างๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแม่แบบในการบริหารจัดการได้ จะนำไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว นิเวศที่มีองค์ประกอบครบถ้วนตามหลักการที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรรณพร วนิชชานุกร และ คณะ (2541) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย โดยทำการศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อหลักการ และกรอบแนวทาง ปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น และการมาเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบของนักท่องเที่ยว ผลการ ศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่รัฐสอดคล้องกับแนวคิด หลักการ และกรอบการดำเนินงาน ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ในทางตรงกันข้ามเจ้าหน้าที่รัฐบางคน กล่าวว่ายังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในปัจจุบันนี้ ส่วนความคิดเห็นของผู้ประกอบการนั้นแตกต่างไปจาก เจ้าหน้าที่รัฐ แต่ก็ได้มีบางคนได้พยายามแก้ปัญหาสภาพแวดล้อม และมีความต้องการเรียนรู้วิธีการ แก้ไขปัญหามากขึ้น ผู้นำชุมชนและประชาชนจำนวนไม่น้อยที่มีความเห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้ชีวิต

ความเป็นอยู่ดีขึ้น ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆแล้ว ผู้นำชุมชนและประชาชนส่วนใหญ่ต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวของท้องถิ่น โดยผู้นำชุมชนมีความต้องการเข้าร่วมการพัฒนาการท่องเที่ยวในเรื่องต่างๆ ตลอดจนการแก้ไขปัญหาที่กลุ่มประชาชนในส่วนของนักท่องเที่ยวพบว่านักท่องเที่ยวต่างชาติได้มีการเตรียมตัวเพื่อมาเที่ยวและให้บริการมัคคุเทศก์ อีกทั้งต้องการพบปะและพักกับชาวบ้านในการมาเที่ยวครั้งต่อไปมากกว่านักท่องเที่ยวไทย ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่ของทั้ง 2 กลุ่ม มีความเห็นว่านักท่องเที่ยวควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม แต่นักท่องเที่ยวไทยเห็นการทำลายสภาพแวดล้อมมากกว่า และยินดีบริจาคเพื่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมมากกว่านักท่องเที่ยวต่างชาติ ในการเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ทั้ง 2 กลุ่มมีความต้องการหนังสือคู่มือการเดินทางและแผนที่ ตลอดจนสิ่งที่ควรและไม่ควรปฏิบัติมากเป็นอันดับแรก รองลงไปนักท่องเที่ยวต่างชาติต้องการมัคคุเทศก์มีอาชีพค่อนข้างมากกว่าชาวไทย

เนาวรัตน์ พลายน้อย และ คณะ (2537) ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2537 ด้วยวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ การพักผ่อน เยี่ยมญาติ และปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา แหล่งท่องเที่ยวที่ไปมากเรียงตามลำดับคือ ศูนย์การค้า ตลาดในเมือง วัด ภูเขา น้ำตก ทะเล และเกาะ ซึ่งการจะเลือกไปท่องเที่ยวที่ใดนั้น สภาพของแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย ความสะดวกในการเดินทาง และระยะเวลาที่มีเป็นเกณฑ์สำคัญที่นักท่องเที่ยวใช้ประกอบการตัดสินใจ ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวชาวไทยจะเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศทุกเดือน แต่เดือนที่ท่องเที่ยวสูงที่สุดคือเดือนเมษายน รองลงมาคือเดือนมกราคม พฤษภาคม ตุลาคม และพฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงปิดเทอมหรือช่วงเทศกาล ทำให้สามารถจัดสรรเวลาเพื่อการท่องเที่ยวได้ง่ายกว่าช่วงอื่นๆ

ศุภวิทย์ ปาไม้ คณะวนศาสตร์ (2538) ศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ : กรณีภาคใต้ เสนอการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อจัดแบ่งประเภทระบบนิเวศและสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งในเขตภาคใต้ และระบุถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แบ่งขอบเขตในการศึกษาเป็น 2 ระดับ คือ 1) ศึกษาในระดับภูมิภาคถึงภาพรวมของการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ซึ่งกำหนดภาคใต้เป็นพื้นที่ศึกษา 2) ศึกษาเฉพาะกรณีตัวอย่าง คือ พื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสก จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การประเมินศักยภาพของพื้นที่ธรรมชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยึดแนวความคิดเรื่องการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นบรรทัดฐาน และใช้สมการถ่วงน้ำหนัก (Weighting Score Method) คำนวณศักยภาพ โดยแบ่งระดับการให้คะแนนเพื่อชี้ศักยภาพของความเป็นแหล่ง

ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็น 3 ระดับ คือ ระดับที่มีศักยภาพสูง ปานกลาง และต่ำ ผลการศึกษา ศักยภาพในความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่ธรรมชาติใน 14 จังหวัดภาคใต้ พบว่าจาก การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ และการสำรวจพื้นที่ธรรมชาติทั้งสิ้น 109 แห่ง มีพื้นที่ที่เหมาะสมมากใน การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จำนวน 16 แห่ง เหมาะสมปานกลาง 54 แห่ง และเหมาะสมต่ำ 39 แห่ง

พื้นที่ที่มีความเหมาะสมมากในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่วนใหญ่จะมีสภาพ เป็นพื้นที่คุ้มครองหรือพื้นที่อนุรักษ์ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า และวนอุทยานต่างๆ ที่อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้มีคุณสมบัติแสดงให้เห็นถึง คุณค่าที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น สภาพโดดเด่นของระบบนิเวศและสังคมพืชธรรมชาติ สังคมและ วัฒนธรรม และ/หรือความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว และพื้นที่เหล่านี้ยังมีแนวโน้ม สูงในการพบเห็นสัตว์ป่า เป็นแหล่งรวมพืชและสัตว์หายาก ตลอดจนมีสภาพภูมิทัศน์ ภูมิสังฐานที่ สวยงามเด่นแปลกตา เช่น เกาะแก่งต่างๆ และเขาหินปูน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทรัพยากรพื้นฐานที่สำคัญ สำหรับรองรับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประเภทต่างๆ ที่จะพัฒนาขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยว ได้แก่ ดูนก การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ถ่ายรูปธรรมชาติ ปีนเขา ศึกษาวัฒนธรรมและสภาพความเป็นอยู่ของ คนท้องถิ่นดั้งเดิม ฯลฯ และดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สร้อยดี อาสาสมัครพิกิจ (อ้างแล้ว) ศึกษาหาปัจจัยในการกำหนดความพร้อมของ ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน และกำหนดเกณฑ์ความพร้อมที่เหมาะสมต่อ การประกอบธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน ผลการศึกษารูปได้ว่าทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการกำหนดความพร้อมของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว และควร บังคับใช้อย่างจริงจังผ่านกระบวนการทางกฎหมายและกระบวนการทางสังคม สำหรับปัจจัยในการ กำหนดความพร้อมของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศสรุปได้ว่า ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยกำหนดความพร้อมขั้นพื้นฐานของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศ 2) ปัจจัยกำหนดความ พร้อมของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในแต่ละองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้ แก่องค์ประกอบด้านพื้นที่ องค์ประกอบด้านการจัดการ องค์ประกอบด้านกิจกรรม และองค์ประกอบ ด้านองค์กร พร้อมกันนี้ได้สร้างแบบตรวจสอบขึ้นโดยพัฒนาจากปัจจัยในแต่ละองค์ประกอบที่กำหนด ไว้ เพื่อนำไปใช้ในการตรวจสอบความพร้อมของผู้ประกอบการ โดยกำหนดให้วัดระดับความเข้มข้นของ การจัดการ แยกเป็นอิสระซึ่งกันและกันในแต่ละองค์ประกอบ

จินตนา แสนวนงค์ (2542) ศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตทหาร : กรณีศึกษา กองพลรบพิเศษที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ ทหาร นักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ องค์กรท้องถิ่น และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. การท่องเที่ยวในกองพลรบพิเศษที่ 2 มีลักษณะของการจัดการตามแนวทางของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลักในการดำเนินงาน มุ่งเป้าหมายในเชิงคุณภาพมากกว่าปริมาณ มีทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติเป็นสินค้าหลัก และมีกิจกรรมเสริมต่างๆ เป็นสินค้ารอง

2. การดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของทหารสอดคล้องกับแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดไว้ แต่ยังคงต้องมีการปรับปรุงในบางส่วนที่ยังบกพร่องอยู่ และได้เสนอแนวทางการจัดการเปิดพื้นที่ทหารเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนควบคุมการใช้พื้นที่ทหารเพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม 6 แนวทาง ประกอบด้วย การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและการบริการท่องเที่ยว การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น การส่งเสริมการตลาด และการจัดการด้านการลงทุน

เกริก ฉัตรวิรุฬห์ (2525) ศึกษาปัญหาการดำเนินงานของอุทยานแห่งชาติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้แบบสอบถามประกอบกับการสัมภาษณ์ และค้นคว้าจากหนังสือเอกสารต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่า

1. ด้านบริการ มีปัญหาทางคมนาคม สาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการปรับปรุงถนนและป้ายบอกทิศทาง ประชาสัมพันธ์เรื่องการประหยัดน้ำ สร้างสุขาให้พอเพียง และปรับปรุงสภาพให้ดีขึ้น ตลอดจนภาชนะทิ้งเศษขยะมูลฝอยควรให้มีเพียงพอ

2. ด้านบุคลากร มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนเจ้าหน้าที่และอัตราค่าธรรมเนียมเข้าออกของลูกจ้างชั่วคราวสูง ซึ่งทางกองอุทยานแห่งชาติ(ปัจจุบันคือส่วนอุทยานแห่งชาติ) ควรมีระเบียบในการเลื่อนขั้นตำแหน่งของลูกจ้างชั่วคราวเป็นลูกจ้างประจำ และลูกจ้างประจำให้บรรจุเป็นข้าราชการตามลำดับ พร้อมทั้งปรับปรุงค่าแรงให้จูงใจด้วย

3. ด้านเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำเนินงาน มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนเครื่องมือเครื่องใช้ซึ่งทางกองอุทยานแห่งชาติควรจัดหาเพิ่มเติมตามความสำคัญหรือความจำเป็นของเครื่องมือเครื่องใช้ นั้นๆ

4. ด้านการปฏิบัติงาน มีปัญหาเรื่องนักท่องเที่ยวฝ่าฝืนกฎระเบียบของอุทยานแห่งชาติ

โดยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งจะต้องเพิ่มการประชาสัมพันธ์เรื่องกฎระเบียบข้อห้ามต่างๆ และมีการลงโทษต่อผู้ฝ่าฝืน ส่วนด้านการปฏิบัติงานภายในอุทยานแห่งชาติมี ปัญหาที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับราษฎรที่อาศัยอยู่รอบๆ อุทยานแห่งชาติบุกรุกเข้ามาถางป่าและทำการเพาะปลูกในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งจะต้องแก้ไขปัญหานี้โดยมีระเบียบที่แน่นอนในการปฏิบัติต่อผู้บุกรุกอย่างยุติธรรม

สฤษฏ์ แสงอรุณ (2541) ได้ทำการศึกษาเรื่องศักยภาพและแนวทางการจัดการอุทยานแห่งชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา จังหวัดพังงา โดยใช้แบบสอบถามในการสำรวจความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว/ราษฎรท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว และใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกเพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้สถิติอย่างง่ายในการวิเคราะห์ข้อมูล และใช้สมการถ่วงน้ำหนัก (Weighting Score Method) เพื่อคำนวณหาระดับศักยภาพของพื้นที่ ระดับศักยภาพการบริหารจัดการ และระดับผลกระทบสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาพบว่าลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบด้านทรัพยากรธรรมชาติของอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงามีศักยภาพสูงต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในปัจจุบันมีศักยภาพปานกลาง การให้บริการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยผู้ประกอบการและราษฎรท้องถิ่นมีศักยภาพสูง และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง สำหรับแนวทางในการจัดการควรมีการพัฒนาบุคลากร ปรับปรุงระบบสื่อความหมาย และการให้บริการนักท่องเที่ยว ควบคุมคุณภาพการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เน้นการสร้างความร่วมมือและการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้หลากหลายมากขึ้น และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

สุเทพ เย็นสุข (2540) ศึกษาเพื่อเสนอแนะรูปแบบการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติสิรินาถ (หาดในยาง) จังหวัดภูเก็ต ผลการศึกษาพบว่า สิ่งที่ควรมีการปรับปรุงฟื้นฟูเป็นอันดับแรกคือ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ รองลงมาคือนโยบายและการจัดการ และได้เสนอแนะรูปแบบการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติสิรินาถ (หาดในยาง) ในรูปแบบของแผนปฏิบัติการเพื่อการฟื้นฟู 3 แผน ดังนี้

1. แผนการปรับปรุงภูมิทัศน์และปรับปรุงสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ
2. แผนเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
3. แผนจิตสำนึก

Stephen D. Ling และ คณะ (อ้างแล้ว) ศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่สิ่งที่คุณภาพอุทยานแห่งชาติถูกมองว่ามาจาก การถางป่าใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ และการใช้ประโยชน์อื่นๆ การรุกรานเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในบริเวณอุทยานแห่งชาตินับเป็นปัญหาสำคัญโดยเฉพาะตามแนวเขตด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือหลายบริเวณถูกใช้เป็นที่เพาะปลูก และคณะสำรวจได้เสนอวิธีการจัดการดูแลอุทยานแห่งชาติของนายอย ดังนี้

1. ควรมีการบังคับใช้กฎระเบียบที่ชัดเจนในการควบคุมการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ภายในอุทยานแห่งชาติ
2. ควรสนับสนุนให้มีการประสานงาน หรือการติดต่อระหว่างเจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติ และชุมชนท้องถิ่น เพื่อเพิ่มความร่วมมือระหว่างกันในการรักษาอุทยานแห่งชาติให้มากขึ้น

สำหรับโครงการระยะยาวควรจะมีการให้การฝึกอบรมแก่เจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติอย่างใกล้ชิด รวมทั้งสนับสนุนให้มีการประชาสัมพันธ์อุทยานแห่งชาติเพื่อเพิ่มรายได้ทางด้านการท่องเที่ยว อันจะเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้ การจัดการดูแลอุทยานแห่งชาติของนายอยควรจะนำไปสู่แผนการอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรทางชีววิทยาที่ครอบคลุมพื้นที่กว้างขึ้น คือ รวมอาณาบริเวณของพื้นที่สามเหลี่ยมมรกตทั้งหมดซึ่งครอบคลุมไปถึงชายแดนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและกัมพูชาประชาธิปไตยด้วย

การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี ทำให้ทราบถึงศักยภาพของพื้นที่อุทยานแห่งชาติในประเทศไทยว่าส่วนใหญ่มีความเหมาะสมต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะในด้านพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำเป็นต้องคำนึงถึงการบริหารจัดการที่ยั่งยืน การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวและประชาชนท้องถิ่นโดยผ่านกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งควรทราบสภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อจะได้หาแนวทางในการพัฒนาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมต่อไป